

УДК 341.4:343.222:343.575(4)

Т. Ю. Уманець

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИННІ ДІЯННЯ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИКІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Актуальність теми даного дослідження обумовлена тим, що боротьба з незаконним обігом наркотиків отримує особливу актуальність в умовах інтеграційних процесів, що активно розвиваються, і інтенсивного зростання транснаціональної злочинності. Нині найбільш важливим і актуальним уявляється регіональний аспект цієї боротьби, особливо відносно такого значущого регіону світу, як Європа, де в результаті всеосяжної інтеграції з'явився Європейський Союз. Сьогодні в Європейському Союзі проблема наркотиків є однією з головних: є понад два мільйони проблемних наркоманів, вживання наркотиків, особливо серед молодих людей, знаходиться на високому рівні. Тим часом боротьба з наркотичною злочинністю в Європейському Союзі не займала належного місця в юридичній літературі. У деяких роботах розглядаються лише окремі питання цієї проблематики [1–3]. У наявності необхідність її систематичного дослідження.

Метою дослідження є аналіз питань кримінальної відповідальності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, передбачених наднаціональним законодавством Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Основним кримінально-правовим актом Європейського Союзу у сфері боротьби з наркотичною злочинністю є Рамкове рішення 2004/757/ПВД Ради Європейського Союзу від 25 жовтня 2004 р. «Про введення мінімальних правил відносно елементів складів злочинів і санкцій, що підлягають застосуванню в області торгівлі наркотиками» (далі — Рамкове рішення) [4]. Це Рамкове рішення, що структурно складається з преамбули і 11 статей, встановлює основи законодавства Європейського Союзу з питань кримінальної відповідальності за поширення наркотиків. Воно спрямоване на зближення, а точніше гармонізацію кримінального законодавства держав-членів з питань незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин («торгівлі наркотиками»), а також матеріалів, що використовуються для їх виготовлення («прекурсорів»). Основна мета його визначається як кримінально-правова протидія торгівлі наркотиками, яка являє загрозу здоров'ю, безпеці і якості життя громадян Європейського Союзу, а також законній економіці (тобто правомірній діяльності в економічній сфері — на відміну від «чорного ринку»), стабільності і безпеці держав-членів.

Основним шляхом кримінально-правової протидії злочинам, пов'язаним з торгівлею наркотиками і прекурсорами, згідно з Рамковим рішенням, є прийняття мінімальних правил, які дозволяють визначити на рівні Європейського Союзу загальний підхід у боротьбі з торгівлею наркотиками. З преамбули виходить, що згідно з принципом субсидіарності діяльність Європейського Союзу

повинна концентруватися на найбільш тяжких формах злочинів відносно наркотичних засобів. Виключення зі сфери застосування Рамкового рішення деяких діянь, пов'язаних з особистим споживанням, не служить орієнтиром Ради з приводу того, як державам-членам належить розглядати ці та інші випадки (тобто діяння, не передбачені цим документом) у своєму законодавстві. У преамбулі підкреслюється, що санкції, що передбачаються державами-членами, мають бути ефективними, співмірними, мати попереджувальний ефект і включати покарання у вигляді позбавлення волі. Для визначення рівня санкцій повинні враховуватися фактичні обставини, такі як кількість і характер наркотиків, що служать об'єктом торгівлі, скоєння злочину у рамках або поза рамками злочинної організації. У преамбулі є положення також про те, що державам-членам повинно бути дозволено передбачати м'якші санкції у разі надання суб'єктом злочину корисної інформації компетентним органам. Рамкове рішення покладає на держави-члени обов'язок прийняти заходи, які дозволять здійснювати конфіскацію прибутків від злочинів, передбачених Рамковим рішенням, а також вжити заходів з метою забезпечення можливості притягнення юридичних осіб до відповідальності за передбачені Рамковим рішенням кримінальні злочини, які здійснені на їх користь.

У найзагальнішому вигляді слід зазначити, що здійснення вказаних в ст. 2 злочинів, а також співучасть в них (ст. 3) всюди в Союзі мають бути основою для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності, мінімальний розмір якої встановлює ст. 4 «Санкції». Рамкове рішення також передбачає пом'якшувальні обставини (ст. 5), підстави і форми відповідальності юридичних осіб (ст. ст. 6 і 7), територіальну сферу дії кримінальних юрисдикцій держав-членів (ст. 8).

Рамкове рішення встановлює перелік обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність за торгівлю наркотиками і прекурсорами. Згідно з § 2 і 3 ст. 4 такими є:

- скоєння злочину відносно наркотиків у великому розмірі;
- скоєння злочину відносно наркотиків, які відносяться до категорії найбільш шкідливих для здоров'я, або заподіяло значний збиток здоров'ю декількох осіб;
- скоєння злочину відносно наркотиків у рамках злочинної організації в значенні Загальної акції 98/733/ПВД від 21 грудня 1998 р. «Про визнання кримінально караним діянням участь в злочинній організації в державах-членах Європейського Союзу» [5].

До речі, під злочинною організацією в цьому документі розуміється «організаційне формування більше двох осіб, створене заздалегідь для спільного здійснення злочинів», за умови, що:

- а) ці злочини караються позбавленням волі строком до чотирьох років або суворішим покаранням;
- б) вони служать для злочинної організації метою її створення і діяльності, засобом отримання майнових благ або способом незаконного впливу на функціонування публічної влади (ст. 1).

Стаття 2 Загальних акції містить перелік підстав кримінальної відповідальності фізичних осіб з правом вибору для держав-членів: вони можуть визнати як злочинних діяння, перераховані в обох підпунктах пункту 1 цієї статті або тільки в одному.

Згідно з підпунктом «а», злочином визнається «умисна поведінка будь-якої особи, яка, знаючи про мету і загальний характер злочинної діяльності конкретної організації або про плани цієї організації скоїти певні злочини, бере активну участь»:

— в злочинній діяльності організації, у тому числі, але не обов'язково, як виконавець злочину;

— в інших видах діяльності організації, знаючи, що його участь сприятиме здійсненню організацією нових злочинів.

Згідно з підпунктом «б», злочином є поведінка особи, що вступила з іншими «в змову про здійснення діяльності, яка у разі успіху виразиться в скоюванні злочинів, вказаних в ст. 1, навіть якщо ця особа безпосередньо не бере участь в подібній діяльності».

Великий розмір наркотиків і віднесення до категорії найбільш шкідливих для здоров'я, або здатних заподіяти значний збиток здоров'ю декількох осіб законодавством Європейського Союзу не визначається. Вирішення цих питань залишене державам-членам.

Рамкове рішення від 25 жовтня 2004 р. передбачає також обставини, що пом'якшують кримінальну відповідальність. Згідно зі ст. 5, як такі повсюдно в Союзі повинні визнаватися:

а) відмова суб'єкта злочину від своєї злочинної діяльності у сфері торгівлі наркотиками і прекурсорами;

б) надання суб'єктом злочину адміністративним або судовим органам інформацію, яку вони не змогли б отримати іншим шляхом, допомагаючи їм:

1) запобігти або обмежити наслідки злочину

2) встановити особу або віддати під суд інших суб'єктів злочину

3) виявити докази, або

4) перешкодити скоюванню інших злочинів, передбачених в ст. ст. 2 і 3 даного Рамкового рішення.

У цих випадках кожна держава-член може приймати необхідні заходи для того, щоб забезпечити можливість скорочення передбачених в ст. 4 покарань.

Рамкове рішення від 25 жовтня 2004 р. визначає також зміст і об'єм відповідальності і покарання як для фізичних осіб (ст. 4), так і для юридичних осіб (ст. ст. 6 і 7). При цьому на кожному державу-член покладається обов'язок приймати необхідні заходи до того, щоб передбачені в Рамковому рішенні (ст. ст. 2 і 3) злочини підлягали покаранням, які є ефективними, співвимірними і мають попереджувальний ефект.

Для фізичних осіб за скоєння злочинів, пов'язаних з торгівлею наркотиками і прекурсорами, Рамкове рішення передбачає покарання у вигляді позбавлення волі і конфіскацію речовин, знарядь, прибутків або майна.

Об'єм покарання за злочини, пов'язані з торгівлею наркотиками і прекур-

сорами, залежить від наявності тих або інших обтяжуючих кримінальну відповідальність обставин. У цьому плані виділяються чотири групи злочинів, пов'язаних з торгівлею наркотиками і прекурсорами, і, отже, чотири групи кримінально-правових санкцій:

1) злочини, передбачені в ст. 2 і скоєні без обтяжуючих кримінальну відповідальність обставин — максимальне покарання у вигляді позбавлення волі терміном, щонайменше, від одного до трьох років;

2) злочини, передбачені в п. «а», «б» і «с» § 1 ст. 2, злочини в кожному з наступних випадків: а) злочин скоєний відносно наркотиків у великому розмірі; б) злочин скоєний відносно наркотиків, які відносяться до категорії найбільш шкідливих для здоров'я, або спричинили значний збиток здоров'ю декількох осіб — максимальне покарання у виді позбавлення волі терміном, щонайменше, від п'яти до десяти років;

3) злочини, вказані в попередньому пункті і скоєні у рамках злочинної організації в значенні Загальної акції 98/733/ПВД від 21 грудня 1998 р. «Про визнання кримінально каранним діянням участь в злочинній організації в державах-членах Європейського Союзу», — кримінально-правова санкція у вигляді позбавлення волі з максимальним терміном, щонайменше, в десять років;

4) злочини, передбачені в п. «d» § 1 ст. 2, коли злочин був скоєний у рамках злочинної організації в значенні Загальної акції 98/733/ПВД, а прекурсорі призначені для використання в процесі або з метою виробництва або виготовлення наркотиків за наявності умов, вказаних в п. «а» або «б» § 2, — кримінально-правова санкція у вигляді позбавлення волі з максимальним терміном, щонайменше, від п'яти до десяти років.

Без збитку правам потерпілих або інших добросовісних третіх осіб кожна держава-член зобов'язалася приймати необхідні заходи для того, щоб забезпечити можливість конфіскації речовин, що є об'єктом передбачених в ст. ст. 2 і 3 злочинів, знарядь, що використалися або призначених для використання при скоєнні цих злочинів, і прибутків від цих злочинів, або конфіскацію майна, вартість якого відповідає вартості таких прибутків, речовин або знарядь. При цьому терміни «конфіскація», «знаряддя», «прибутки» і «майно» розуміються в значенні ст. 1 Конвенції Ради Європи 1990 р. про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію прибутків від злочинної діяльності.

Як вже відзначалося, скоєння злочинів, пов'язаних з торгівлею наркотиками і прекурсорами, може служити підставою юридичної відповідальності не лише фізичних, але і юридичних осіб (організацій). Згідно зі ст. 1 Рамкового рішення, під «юридичною особою» розуміється «будь-яке утворення, що має такий статус згідно із національним правом, що застосовується, за винятком держав або інших публічно-правових утворень при здійсненні своїх прерогатив публічної влади і за винятком публічно-правових міжнародних організацій».

Необхідно відмітити, що відповідальність юридичної особи не виключає кримінального переслідування фізичних осіб, які брали участь в скоєнні злочинів, пов'язаних з торгівлею наркотиками і прекурсорами, що виступають виконавцями, підбурювачами або посібниками в цих злочинах.

Згідно з § 1 ст. 6 «Відповідальність юридичних осіб», останні можуть притягуватися до відповідальності за будь-які передбачені в ст. ст. 2 і 3 злочини, коли останні здійснені на їх користь будь-якою особою, що діє індивідуально або як член органу відповідної юридичної особи і займає усередині цієї юридичної особи керівне положення через одну з наступних підстав:

- а) здатність виступати представником юридичної особи;
- б) наявність повноважень приймати рішення від імені юридичної особи;
- в) наявність повноважень здійснювати контроль усередині юридичної особи.

У відповідності з § 2 ст. 6, окрім вищезгаданих випадків, юридичні особи можуть притягуватися до відповідальності, якщо відсутність спостереження або контролю з боку вказаної в § 1 особи зробила можливим здійснення особою, що знаходиться у неї в підпорядкуванні, будь-якого з передбачених в ст. ст. 2 і 3 злочинів на користь згаданої юридичної особи.

Рамкове рішення передбачає заходи відповідальності юридичних осіб (ст. 7 «Санкцій відносно юридичних осіб»). Як основна міра встановлений штраф, розмір якого визначають держави-члени — «кримінально-правові або інші штрафи».

Додатковими санкціями можуть виступати:

- а) заходи, що спричиняють за собою позбавлення права отримувати податкові або інші пільги або допомогу з боку публічної влади;
- б) заходи, що спричиняють за собою тимчасову або постійну заборону здійснювати комерційну діяльність;
- в) приміщення під судовий нагляд;
- г) розпуск в судовому порядку;
- д) тимчасове або остаточне закриття установ, що використовувалися для скоєння злочину;
- е) конфіскація речовин, що є об'єктом злочинів, пов'язаних з торгівлею наркотиками і прекурсорами, знярядь, що використовувалися або призначених для використання при скоюванні цих злочинів, і прибутків від цих злочинів, або конфіскацію майна, вартість якого відповідає вартості таких прибутків, речовин або знярядь.

Підсумовуючи усе вищевикладене, можна дійти висновку, що наднаціональне законодавство Європейського Союзу у сфері незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин охоплює такі питання кримінальної відповідальності за злочинні діяння в цій сфері, як підстави для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності, її мінімальний розмір, обтяжуючі та пом'якшуючі обставини, підстави і форми відповідальності юридичних осіб.

Література

1. Антонова Е. Ю. Юридическое лицо как субъект преступления: опыт зарубежных стран и перспективы применения в России : дис. ... канд. юрид. наук / Е. Ю. Антонова. — Владивосток, 1998.
2. Жданов Ю. Н. Европейское уголовное право. Перспективы развития / Ю. Н. Жданов, Е. С. Лаговская. — М. : Междунар. отношения, 2001.

3. Лаговская Е. С. Европейское уголовное право: предпосылки возникновения и перспективы развития : дис. ... канд. юрид. наук / Е. С. Лаговская. — М., 2001.
4. Council Framework Decision 2004/757/JHA of 25 October 2004 laying down minimum provisions on the constituent elements of criminal acts and penalties in the field of illicit drug trafficking // Official Journal. — 2004. — L 335. — P. 8–11.
5. Joint Action of 21 December 1998 adopted by Council on the basis of Article K. 3 of the Treaty on European Union, on making it a criminal offence to participate in a criminal organization in the Member States of the European Union (98/733/JHA) // Official Journal. — 1999. — L 057. — P. 0036.

Анотація

Уманець Т. Ю. Кримінально-правова відповідальність за злочинні діяння у сфері незаконного обігу наркотиків за законодавством Європейського Союзу. — Стаття.

У статті аналізуються такі питання кримінально-правової відповідальності за злочинні діяння у сфері незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, передбачені наднаціональним законодавством Європейського Союзу, як підстави для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності, її мінімальний розмір, обтяжуючі та пом'якшуючі обставини, підстави і форми відповідальності юридичних осіб.

Ключові слова: кримінально-правова відповідальність, законодавство Європейського Союзу, незаконний обіг, торгівля наркотиками і психотропними речовинами.

Аннотация

Уманець Т. Ю. Уголовно-правовая ответственность за преступные деяния в сфере незаконного оборота наркотиков по законодательству Европейского Союза. — Статья.

В статье анализируются такие вопросы уголовно-правовой ответственности за преступные деяния в сфере незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ, предусмотренные наднациональным законодательством Европейского Союза, как основания для привлечения виновного лица к уголовной ответственности, ее минимальный размер, отягчающие и смягчающие обстоятельства, основания и формы ответственности юридических лиц.

Ключевые слова: уголовно-правовая ответственность, законодательство Европейского Союза, незаконный оборот, торговля наркотиками и психотропными веществами.

Summary

Umanets T. J. Criminal responsibility for criminal acts in the field of illegal turn of drugs on the legislation of European Union. — Article.

In the article such questions of criminal responsibility for criminal acts in the field of illegal turn of narcotic facilities and psychotropic substances, foreseen by the supranational legislation of European Union, as grounds for institution of criminal proceedings against guilty person, its low-limit, aggravating and attenuating circumstances, grounds and forms of responsibility of legal entities are analysed.

Keywords: criminal responsibility, legislation of European Union, illegal turn, trade of drugs and psychotropic substances.